

Переслідування за гендерною ознакою в Україні

Листопад 2024 року

The City University of New York

CUNY SCHOOL OF LAW

MADRE

Зміст

Зміст	2
Резюме звіту	3
Методологія	6
Юридична відповідальність за гендерне насильство пов'язане з конфліктом	7
Передумови поширення дискримінаційної політики та гендерного насильства	9
СНПК та інші випадки ГЗН, які сталися після 24 лютого 2022 року	13
Патерни СНПК та інших гендерно зумовлених насильств	17
Переслідування ЛГБТІК+ людей	18
Що саме перешкоджає повідомляти про злочини, документувати їх та забезпечувати підзвітність	20
Травматизація та відсутність психосоціальної підтримки	20
Стигматизація та підозри	22
Неналежне поводження та дискримінація з боку слідчих та державних установ	23
Страх помсти з боку кривдника	25
Інтервенції та рекомендації	27
Зміни в законодавстві України	27
Правові реформи та інші заходи для захисту прав ЛГБТІК+ людей	28
Освіта населення	28
Навчання та система контролю	29
Документування злочинів у випадку, коли жертва перебуває у еміграції	29
Додаткові рекомендації	30
<i>Український уряд та органи влади</i>	30
<i>Донори</i>	31
<i>Сектор боротьби з гендерно зумовленим насильством і партнери</i>	31

Резюме звіту

Майже одразу після того, як Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, в лютому 2022 року, повідомлення про сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (далі - СНПК), та інші форми гендерно зумовленого насильства захопили заголовки газет по всьому світу.¹ Раніше вже висловлювалося занепокоєння стосовно того, що Росія цілеспрямовано переслідуватиме ЛГБТК людей в Україні, оскільки всередині самої Росії посилюються репресії проти квір-людей, а Путін виправдовує війну необхідністю захищати «традиційні цінності».²

Проте велика кількість злочинів, вчинених російськими військовими, досі не задокументована. Організація Об'єднаних Націй і Офіс генерального прокурора України ведуть підрахунок злочинів СНПК. Однак органи, що здійснюють розслідування воєнних злочинів, правозахисні групи та працівники соціальних служб дотримуються думки, що це лише незначна частка вчиненого насильства. На момент публікування цього звіту було задокументовано наступну кількість скоєних злочинів:

Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) повідомило про 376 випадків СНПК у період з лютого 2022 року по 31 серпня 2024 року. Серед жертв 262 чоловіків, 102 жінок, 10 дівчат і 2 хлопчики.³

Офіс генерального прокурора повідомив про 310 випадків СНПК, що відбулися у період від початку повномасштабного вторгнення Росії по 1 серпня 2024 року. У 197 інцидентах постраждалими були жінки, у 113 – чоловіки, у 14 – дівчата, а в одному – хлопчик.⁴ УВКПЛ та Офіс генерального прокурора задокументували принаймні один випадок гендерно зумовленого насильства проти члена ЛГБТК+ спільноти.⁵

Люди, які пережили насильство та вижили, повідомляли про випадки зґвалтування, завдання каліцтв або насильства над статевими органами, примусу до оголення, погроз або спроб зґвалтування, а також про те, що їх змушували спостерігати за насильницькими діями сексуального характеру проти членів їхніх родин.⁶

¹ Cora Engelbrecht, "[Reports of sexual violence involving Russian soldiers are multiplying, Ukrainian officials say](#)", *The New York Times* (March 29, 2022).

² J. Lester Feder, "[Wear It or We Will Beat You to Death](#)", *The New York Times* (March 15, 2024).

³ OHCHR, [Report on the Human Rights Situation of Ukraine 1 March - 31 May 2024](#) (July 3, 2024), para.74; OHCHR, [In Ukraine. Survivors Speak Out About Conflict-Related Sexual Violence](#), (November 25, 2024).

⁴ Office of the Prosecutor General of Ukraine, "Report on CRSV cases as of August 01, 2024" [On file with CUNY].

⁵ Interview with Anna Sosonska, August 5, 2024, [On file with CUNY]; OHCHR, [Report on the Human Rights Situation in Ukraine 1 February to 31 July 2023](#), (October 4, 2023), p. 12.

⁶ Ibid.

Організації, які працюють безпосередньо з постраждалими, повідомляють, що контактували із десятками постраждалих від СНПК, які відмовилися спілкуватися із представниками органів, які займаються розслідуванням воєнних злочинів. Вони припускають, що реальна кількість жертв значно більша, ніж наразі відомо уряду чи ООН. Найбільшою перешкодою є те, що слідчі не мають доступу до території, що перебуває під Російською окупацією, а отже не можуть документувати скоєні на цій території злочини. Але навіть у тих випадках, коли постраждалі досягли контрольованої Україною території, або перебувають у регіонах, звільнених від російської окупації, вони все ще стикаються з багатьма перешкодами на шляху до правосуддя і не мають змоги повідомити про вчинене щодо них насильство. До таких перешкод належать:

Нестача компетентності, чуйності та підготовки українських прокурорів для належного поводження з постраждалими унаслідок СНПК та від інших форм гендерно зумовленого насильства;

Неможливість зв'язатися зі слідчими, особливо у випадках, коли постраждалі виїхали з України;

Труднощі в обговоренні травматичного досвіду або страх, що розмова з прокурорами призведе до повторної травматизації;

Побоювання стигматизації та отримання клейма жертви сексуального насильства, або страх отримати підозру за співпрацю з російськими солдатами у випадках примусового сексу;

Недостатня обізнаність про те, що певні злочини, такі як примусове оголення чи примусовий секс, кваліфікуються як СНПК;

Страх помсти за розголошення, особливо серед жертв, які проживають у районах високого ризику окупації російськими військами.

Офіс генерального прокурора України запровадив низку заходів для покращення роботи з постраждалими від сексуального насильства, зокрема створив спеціальний підрозділ для розслідування випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК).

Також було проведено навчання десятків прокурорів щодо підходів до роботи з постраждалими та організовано додаткову підтримку для потерпілих і свідків воєнних злочинів.⁷ Однак організації, що займаються підтримкою постраждалих, вважають, що цих дій недостатньо для покращення роботи прокурорів, поліції та решти чиновників із постраждалими від СНПК та інших форм насильства. Це особливо актуально у випадках, коли жертви належать до вразливих груп і мають підвищений ризик стигматизації або упередженого ставлення, зокрема ЛГБТК+ люди.

⁷ UNHCR Protection Cluster Ukraine, "[Ukraine Protection Analysis Update: The Critical Need for Protection amongst Armed Conflict and Violence](#)", (July 2024).

Правові реформи також сприятимуть притягненню до відповідальності за гендерно зумовлені злочини, а також підтримці постраждалих і свідків. Українські правознавці кажуть, що в законодавстві України чітко не визначено поняття сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, що перешкоджає його належному розслідуванню та покаранню. Попри те, що Україна нещодавно ратифікувала Римський статут,⁸ вона не повністю інтегрувала його положення у свій національний законодавчий кодекс, зокрема положення, що стосуються переслідувань за ознакою статі.⁹

Позитивною новиною є нещодавно ухвалений парламентом, Верховною Радою України, законодавчий акт, який допоможе вирішити частину цих проблем. Очікується, що він набуде чинності в першій половині 2025 року. Він кодифікуватиме юридичне визначення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, у контексті російського вторгнення, включаючи широкий перелік таких дій, як зґвалтування, примусова вагітність, примусове оголення, сексуальна експлуатація, калічення статевих органів та інші. Окрім цього, буде створено систему невідкладних проміжних репарацій для тих, хто пережив СНПК.¹⁰

⁸ Amnesty International, [“Ukraine: Ratifying the Rome Statute a welcome step, but limitations must be addressed”](#), (August 22, 2024).

⁹ Communication with Anna Sosonska, November 7, 2024, [On file with CUNY].

¹⁰ Global Survivors Fund, [“Ukraine adopts law to recognise and provide reparations to survivors of conflict-related sexual violence”](#), (November 21, 2024); [“Draft Law on the status of victims of sexual violence related to the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine and urgent interim reparations”](#), (October 9, 2023).

Методологія

Цей звіт базується на дослідженні повідомлень про СНПК та інші форми гендерно зумовленого насильства, скоєних в Україні з 2014 року по сьогодні, а також на інтерв'ю з представниками більше десятка організацій, які працюють з постраждалими. До них належать організації, які фокусуються на роботі з жінками та дівчатами, ЛГБТК+ людьми й займаються документуванням воєнних злочинів. Начальниця управління щодо злочинів СНПК Офісу генерального прокурора Анна Сосонська також надала інтерв'ю для підготовки цього звіту.

Звіт фокусується на ймовірних злочинах гендерно зумовленого насильства, скоєного російськими військовими та їхніми проксі-силами в Україні. Російське керівництво відкритим текстом трансливало ненависть до жінок, гомофобні та трансфобні ідеї, щоб виправдати своє вторгнення, надсилаючи чітке повідомлення про захоплення або толерантність до гендерно зумовленого насильства з боку своїх солдатів. Ймовірні злочини вчинені представниками українських збройних сил, задокументовані з 2014 року,¹¹ також мають бути розслідувані, а постраждалі, мають право на належне здійснення правосуддя та компенсацію. Крім того, з початку повномасштабного вторгнення зафіксовано зростання кількості випадків гендерно зумовленого насильства серед цивільного населення, зокрема насильства з боку інтимного партнера. Ці випадки є задокументованими порушеннями прав, якими організації повинні продовжувати займатися, щоб і надалі відстежувати та вирішувати проблеми. Це особливо важливо, оскільки ризик гендерного насильства, включаючи сексуальне насильство, щодо внутрішньо переміщених осіб та біженців зріс.¹² Визнання всіх жертв і тих, хто вижив після насильства, а також усвідомлення повного обсягу завданої шкоди під час таких конфліктів є першим кроком на шляху до початку суспільного одужання, яке необхідне для встановлення та збереження миру.

¹¹ Eastern-Ukrainian Centre for Civic Initiatives, "[War Without Rules: Gender-Based Violence in Context of the Armed Conflict in Eastern Ukraine](#)," (2017), p. 73-77.

¹² GBV AoR Coordination Team, GBV Sub-cluster Ukraine, "[Gender-Based Violence in Ukraine, Secondary Data Review](#)", (27 April 2022), p. 2.

Юридична відповідальність за гендерне насильство пов'язане з конфліктом

Злочин проти людяності, пов'язаний із переслідуванням за гендерною ознакою, є серйозним порушенням основних прав людини на підставі гендеру, яке має каратися на рівні з іншими злочинами. До прикладу, гендерна дискримінація майже завжди лежить в основі сексуального насильства, яке одночасно є і злочином, і порушенням прав людини. Звинувачення у зґвалтуванні чи інших актах сексуального насильства разом із переслідуванням за гендерною ознакою підкреслює тяжкість як сексуального насильства, так і дискримінації, що лежить в його основі.¹³ Розкриття та визнання існування дискримінації, що призводить до такого насильства, сприяє усуненню причин конфліктів у суспільстві, стимулює як особистісне, так і колективне зцілення, а також забезпечує виплату репарацій.¹⁴

Україна нещодавно ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду, а раніше визнала МКС юрисдикцію щодо злочинів, скоєних на її території з 2013 року.¹⁵ Офіс генерального прокурора відкрив розслідування в Україні в березні 2022 року. МКС вже видав ордери на арешт президента Росії Володимира Путіна та ще трьох російських чиновників.¹⁶

Українські правознавці кажуть, що в законодавстві України чітко не визначено поняття сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, що перешкоджає його належному розслідуванню та покаранню. Вони сподіваються, що нещодавно ухвалений парламентом, Верховною Радою України, законодавчий акт, дозволить усунути цю прогалину.¹⁷

Начальниця управління щодо злочинів СНПК Офісу генерального прокурора Анна Сосонська заявила, що прокуратура висунула підозру російським військовим, причетним до скоєння СНПК, та звинуватила їх у «порушенні законів і звичаїв війни» (ст. 438 Кримінального кодексу України) з посланням на концепції міжнародного гуманітарного права, зокрема ст. 27 Женевської конвенції та статті 75-77 Додаткових протоколів до

¹³ For more on gender persecution, see Office of the Prosecutor, [Policy on the Crime of Gender Persecution](#), International Criminal Court (ICC) (December 7, 2022).

¹⁴ Ibid.

¹⁵ International Criminal Court, [Information for victims](#).

¹⁶ International Criminal Court, [Situation in Ukraine](#).

¹⁷ [Draft Law on the status of victims of sexual violence related to the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine and urgent interim reparations](#), (October 9, 2023).

Женевської конвенції, які стосуються поводження з особами на окупованих територіях під час міжнародних збройних конфліктів.

Прокурори також покладаються на елементи складу злочинів згідно з Римським статутом Міжнародного кримінального суду в описі СНПК.¹⁸ Україна досі не інтегрувала положення Римського статуту щодо гендерних переслідувань у національне законодавство, сказала пані Сосонська.¹⁹

Юристи та правозахисники ЛГБТІК+ зазначають, що законодавство України не містить положень, які б дозволяли притягати до відповідальності осіб за воєнні злочини, скоєні з мотивів ненависті. У зв'язку з цим вони висловлюють занепокоєння, що російські злочинці можуть уникнути належного покарання за злочини, вчинені через сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність потерпілих.²⁰

¹⁸ Interview with Anna Sosonska, August 5, 2024 [On file with CUNY].

¹⁹ Correspondence with Anna Sosonska, November 7, 2024, [On file with CUNY].

²⁰ Interview with Anna Sosonska, August 5, 2024 [On file with CUNY]; Personal communication with Vitalii Matvieiev, August 2024 [On file with CUNY].

Передумови поширення дискримінаційної політики та гендерного насильства

Військовому вторгненню Росії в Україну передували довгострокові пропагандистські спроби переконати українців відмовитися від налагодження тісних зв'язків з Європейським Союзом на користь союзу з Москвою. В основі цієї пропаганди лежала чітко окреслена ідея гендерної дискримінації. Президент Росії Володимир Путін намагався зобразити Росію захисником «традиційних цінностей» на світовій арені, тоді як союзники Кремля в Києві транслювали заяву про те, що євроінтеграція призведе до появи одностатевих шлюбів.²¹

У грудні 2013 року, коли в Україні поширювалися проєвропейські протести, Путін у своїй промові про стан справ у державі заявив, що Росія протистоїть «знищенню традиційних цінностей», яке, за його словами, відбувається в західних країнах. Він також висловив думку, що зростання толерантності призведе до того, що Захід стане «без-гендерним і безплідним».²² Путін пізніше ухвалив зміни у внутрішньому законодавстві на підтримку такої риторики, до прикладу, так званий «закон про гей-пропаганду», який забороняв пропагувати «нетрадиційні сексуальні стосунки серед неповнолітніх», який він підписав у червні 2013 року.²³ Упродовж наступного десятиліття було ухвалено низку законів, спрямованих проти ЛГБТК+ спільноти, серед яких були й такі, що скасовували досягнення феміністичного руху. Зокрема, у 2017 році за підтримки Російської православної церкви було прийнято закон, який декриміналізував деякі форми домашнього насильства.²⁴ Хоча українські парламентарі також ініціювали схожі законодавчі ініціативи, які могли б обмежити права ЛГБТК+ спільноти, тиск з боку Європейського Союзу сприяв ухваленню запобіжних заходів, що ускладнили впровадження законів, аналогічних російському закону про «пропаганду».²⁵

На тлі розбіжностей у поглядах Росія здійснила свій напад на Україну. У 2014 році Росія вперше незаконно захопила українську територію, анексувавши Крим. Крім того, завдяки здійсненню фінансування та підтримки незаконних збройних формувань, Росія встановила контроль над частинами східного Донбасу, де було проголошено незалежність так званих

²¹ J. Lester Feder, “[The Russian Plot to Take Back Eastern Europe at the Expense of Gay Rights](#)”, *BuzzFeed News* (November 9, 2013).

²² Nataliya Vasilyeva, “[Putin defends Russian conservative values](#)”, *The Associated Press* (December 12, 2013).

²³ Associated Press, “[Russia passes anti-gay-law](#)”, *The Guardian* (June 30, 2013).

²⁴ Shaun Walker, “[Putin approves legal change that decriminalises some domestic violence](#)”, *The Guardian*, (February 7, 2017); J. Lester Feder, “[Russia’s New Queer Purge](#)”, *Foreign Policy* (August 6, 2024).

²⁵ J. Lester Feder, “[The Russian Plot to Take Back Eastern Europe at the Expense of Gay Rights](#)”, *BuzzFeed News* (November 9, 2013).

«Донецької Народної Республіки» (ДНР) та «Луганської Народної Республіки» (ЛНР). Лідери всіх трьох окупованих територій відразу підтримали всі ідеї щодо гендерної дискримінації, які просуває Кремль.

«Гендер виявився однією з підстав для вчинення злочинів під час російсько-української війни, поряд з іншими факторами, такими як етнічна приналежність, політичні переконання, сексуальна орієнтація тощо», — сказав Гюндуз Мамедов, колишній заступник генерального прокурора України, який створив спеціалізовані підрозділи з розслідування воєнних злочинів і сексуального насильства в той час, коли ці території знаходились під окупацією.²⁶

Так, наприклад, командир ЛНР заявив: «жінка має бути берегинею домашнього вогню, матір'ю... Якщо хочеш залишатися чесною і вірною своєму чоловікові, сиди вдома і вишивай... Пора згадати що ти росіянка!»²⁷ Східноукраїнський центр громадянських ініціатив (СЦГІ) також задокументував «систематичні прояви гендерно зумовленого насильства у ДНР та ЛНР, де велися активні бойові дії та панувала безкарність за порушення прав людини».²⁸

В цей період гендерне насильство, інші ймовірні воєнні злочини чи злочини проти людяності були недостатньо задокументовані, оскільки правозахисні організації не мали доступу до постраждалих регіонів.²⁹ Крім того, Офіс генерального прокурора України до 2019 року не створював свій відділ з розслідування воєнних злочинів.³⁰

«Я переконаний, що ми ще не до кінця усвідомлюємо масштаби трагедії», — сказав екзаступник прокурора Мамедов.³¹

Однак, багато людей, яким вдалося вижити, і свідків все ж таки змогли переказати свої історії документалістам або репортерам. Наприклад, організація СЦГІ задокументувала багато серйозних випадків СНПК на основі свідчень осіб, які пережили незаконне утримання під вартою в ДНР і ЛНР. Серед численних видів катування, з якими стикалися затримані жінки, вони повідомили про масові випадки зґвалтування. Також вони стикалися з погрозами або спробами зґвалтування та були змушені спостерігати за сексуальним насильством над іншими полоненими. Члени озброєних груп жорстоко поводитися з вагітними жінками, яких незаконно утримували під вартою, в тому числі

²⁶ Correspondence with Gyunduz Mamedov, August 1, 2024 [On file with CUNY].

²⁷ Eastern-Ukrainian Centre for Civic Initiatives, “[War Without Rules: Gender-Based Violence in Context of the Armed Conflict in Eastern Ukraine](#)” (2017), p. 34.

²⁸ Ibid, p. 35.

²⁹ Ibid.

³⁰ Correspondence with Gyunduz Mamedov, August 1, 2024 [On file with CUNY].

³¹ Ibid.

були випадки побиття у живіт, очевидно, щоб викликати у жінок викидень.³² Затримані чоловіки повідомляли про широко розповсюджене примусове оголення та сексуальне приниження. Не враховуючи інших видів тортур, вони також зазнавали сексуального насилля, включаючи анальне проникнення за допомогою предметів, ураження електричним струмом або пошкодження геніталій за допомогою інших методів. Чоловіків також змушували бути свідками сексуального насильства над іншими та погрожували сексуальним насильством їхнім родичам.³³

Організація Об'єднаних Націй також задокументувала численні випадки гендерного насильства, вчиненого озброєними групами в цивільних районах, включаючи підозри у зґвалтуванні, груповому зґвалтуванні та вбивстві жінок.³⁴ Експерт-прокурор Мамедов підтвердив спостереження ООН³⁵ і НУО про те, що у звітах частим місцем для зґвалтування фігурували блокпости, а також інші місця, де бойовики не мали жодних обмежень в жорстокому поведженні.³⁶

ЛГБТІК+ спільнота також зіткнулася зі зростанням випадків переслідування у Криму, ДНР та ЛНР. «Закон про гей-пропаганду» набув чинності в Криму, оскільки Росія поширила всі свої закони на нещодавно приєднані території, а режими ДНР і ЛНР створили подібні положення у своєму законодавстві.³⁷ Лідери цих територій і Криму також підтримали анти-ЛГБТІК+ риторику Москви.

«Влада не дозволить пропагувати те, що суперечить моральним цінностям народів Криму та викликає обурення й огиду у переважної більшості жителів Криму», – заявив політичний лідер Криму Сергій Аксьонов у 2016 році.³⁸ Валерій Іллічов, депутат міської ради Кримського міста Сімферополя, написав вірш, у якому закликав «захистити дітей від геїв», перекинувши «ім постачання кисню».³⁹ Командир одного зі збройних угруповань ДНР заявив в інтерв'ю, що «культура гомосексуалізму поширюється... Тому ми повинні вбивати всіх, хто до цього причетний».⁴⁰

³² Eastern-Ukrainian Centre for Civic Initiatives, "[War Without Rules: Gender-Based Violence in Context of the Armed Conflict in Eastern Ukraine](#)" (2017), p. 49.

³³ Ibid, pp. 51-53.

³⁴ OHCHR, [Conflict-Related Sexual Violence in Ukraine - 14 March 2014 to 31 January 2017](#), (February 2017) paras. 102-106.

³⁵ Ibid, paras. 99-101.

³⁶ Correspondence with Gyunduz Mamedov, August 1, 2024 [On file with CUNY].

³⁷ ADC Memorial and the Center for Civil Liberties, [Violation of LGBTI Rights in Crimea and Donbass: The Problem of Homophobia in Territories beyond Ukraine's Control](#) (2016), p 45.

³⁸ Ibid., p 24.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ OHCHR, [Conflict-Related Sexual Violence in Ukraine - 14 March 2014 to 31 January 2017](#), (February 2017), footnote 102.

До повномасштабного вторгнення вдалося зібрати лише обмежену документацію щодо переслідувань ЛГБТІК+ на цих територіях. Це було непростим завданням, оскільки багато ЛГБТІК+ організацій та активістів залишили райони, які опинилися під контролем Росії та її проксі-сил. Українські прокурори були зацікавлені в розслідуванні цих злочинів, сказав ексзаступник генпрокурора Мамедов, але вони не змогли домовитися щодо співпраці з квір-людьми в окупації.⁴¹ Однак є докази того, що ЛГБТІК+ люди зазнавали переслідувань з боку дружинників, учасників бойових дій і поліції окупаційної влади.

Наприклад, у червні 2014 року група озброєних чоловіків здійснила напад на нічний гей-клуб у Донецьку, як наслідок побила та пограбувала відвідувачів клубу.⁴² ЛГБТІК+ організація «Наш світ» задокументувала численні випадки цілеспрямованих нападів на ЛГБТІК+ людей, які організовувалися через додатки для знайомств або соціальні мережі. Зловмисники використовували ці платформи для встановлення контакту з жертвами, після чого нападали з метою пограбування або шантажу. До таких нападів були причетні учасники бойових дій та співробітники поліції.⁴³ Чоловік, який перебував у незаконному місці утримання у Луганську, повідомив, що був свідком того, як загарбники згвалтували гея ручкою мітли, били його та завдавали інших видів фізичних тортур.⁴⁴ Організація ADC Memorial у 2018 році опублікувала відеозапис із показаннями потерпілого гея, який сказав, що його затримали працівники поліції, жорстоко побили та здійснили сексуальне насильство з використанням туалетної щітки.⁴⁵

⁴¹ J. Lester Feder, “[Wear It or We Will Beat You to Death](#),” *The New York Times* (March 15, 2024).

⁴² ADC Memorial and the Center for Civil Liberties, [Violation of LGBTI Rights in Crimea and Donbass: The Problem of Homophobia in Territories beyond Ukraine’s Control](#) (2016), 31.

⁴³ “Cases 2017-2021,” as of June 26, 2024 [On file with Nash Svit].

⁴⁴ Eastern-Ukrainian Centre for Civic Initiatives, “[War Without Rules: Gender-Based Violence in Context of the Armed Conflict in Eastern Ukraine](#)” (2017), pp 46-47.

⁴⁵ Halya Coynash “[Tortured for being gay after Russia annexed Crimea](#)”, *Human Rights in Ukraine - The Information Portal of the Kharkiv Human Rights Protection Group* (September 7, 2018).

СНПК та інші випадки ГЗН, які сталися після 24 лютого 2022 року

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року призвело до зростання масштабів гендерного насильства, пов'язаного з конфліктом, зокрема сексуального насильства щодо цивільних осіб і вплинуло на ставлення російських військових до людей, які опинилися в російському полоні. Попри переконання багатьох, що статистичні дані, зібрані Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) і Офісом генерального прокурора, відображають лише частину ймовірно скоєних злочинів Російською Федерацією на території України з початку повномасштабного вторгнення, вони також містять інформацію про випадки гендерного насильства щодо громадян України.

Офіс генерального прокурора України зареєстрував понад 140 000 звинувачень проти російських військових з початку повномасштабного вторгнення Росії.⁴⁶ Від початку повномасштабної війни та до 1 серпня 2024 року офіс отримав звіти про 310 «фактів» сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК).⁴⁷ (Це кількість зафіксованих інцидентів СНПК, а не жертв, оскільки одна людина могла стати жертвою кількох «фактів». ОГП не оприлюднює точну кількість жертв, з метою збереження їхньої конфіденційності.)

У 197 із цих інцидентів жертвами були жінки, у 113 – чоловіки, у 14 – дівчата, а в одному – хлопчик.⁴⁸ На сьогодні українська прокуратура отримала свідчення принаймні однієї ЛГБТІК+ особи, яка заявила, що стала об'єктом злочину через свою сексуальну орієнтацію.⁴⁹ Кілька російських військових вже були звинувачені в одній справі за порушення прав людини, яке включало незаконне утримування, жорстоке поводження та катування. Прокуратура також продовжує розслідування цієї справи, стосовно сексуального насильства.⁵⁰

УВКПЛ повідомило про 376 випадків СНПК у період з лютого 2022 року по 31 серпня 2024 року. Серед жертв 262 чоловіки, 102 жінки, 10 дівчат і 2 хлопчики.⁵¹ Більшість із цих випадків сталася під час ув'язнення, а також більша частина жертв були

⁴⁶ Tweet by the General Prosecutor's Office of Ukraine, "[#RussianWarCrimes statistics for the past week: November 29 – December 6, 2024. 526 new crimes registered. At least 593 children killed, 1 711 injured \(the data without full consideration of places of active hostilities\).](#)", X (December 6, 2024).

⁴⁷ Ukraine's General Prosecutors Office, "Report on CRSV cases as of August 01, 2024" [On file with CUNY].

⁴⁸ Ukraine's General Prosecutors Office, "Report on CRSV cases as of August 01, 2024" [On file with CUNY].

⁴⁹ Interview with Anna Sosonska, August 5, 2024 [On file with CUNY].

⁵⁰ J. Lester Feder, "[Wear It or We Will Beat You to Death](#)", *The New York Times* (March 15, 2024).

⁵¹ OHCHR, [Report on the Human Rights Situation of Ukraine 1 March - 31 May 2024](#), (July 3, 2024), para. 74; ; OHCHR, [In Ukraine, Survivors Speak Out About Conflict-Related Sexual Violence](#), (November 25, 2024).

військовополоненими. Незалежна міжнародна комісія ООН із розслідування порушень в Україні збрала свідчення про випадки сексуального насильства, що прирівнюються до тортур, які відбулися у 41 контрольованому Росією місці ув'язнення.⁵² У 53 випадках жертвами були цивільні жителі, що перебували у житлових районах. Ще 2 людини стали жертвами під час так званого процесу «фільтрації» в Росії, форми обов'язкової перевірки, яка може прирівнюватися до незаконного адміністративного затримання.⁵³ УВКПЛ оприлюднило короткий виклад справи про насильницькі дії на підставі гомосексуальності утримуваного, в якій російські сили незаконно утримували чоловіка протягом кількох тижнів у 2022 році. Він зазнав побиття, образ гомофобними словами, принизливого поведження та «допитів щодо його сексуальної орієнтації та ймовірної підтримки ЛГБТІ+ спільноти». УВКПЛ також повідомило, що «один з охоронців згвалтував його орально»⁵⁴

УВКПЛ також задокументувало факти гендерного насильства, що включають сексуальне насильство щодо жінок. Дві жінки-військовополонені та шість цивільних жінок повідомили, що охоронці застосовували до них сексуальне насильство як форму тортур під час ув'язнення. Це включало згвалтування та інші форми сексуального насильства, погрози згвалтування, ураження сосків електричним струмом і примусове оголення, зокрема перед іншими чоловіками.⁵⁵ У травні 2022 року в Донецькій області російські війська взяли в полон військовослужбовицю. Під час перебування у місці утримання озброєні чоловіки намагалися примусити її до сексу із солдатами, які там знаходилися, однак вона змогла уникнути цього, заявивши, що хвора і має менструацію. Через тиждень її перевезли до виправної колонії в Росії, де крім інших принижень та форм жорстокого поведження, її змушували присідати оголеною в присутності чоловіків та користуватися туалетом під наглядом охоронців.⁵⁶ Четверо цивільних жінок і дівчина повідомили про сексуальне насильство з боку російських збройних сил. У липні 2022 року стався випадок сексуального насильства в місті Донецьк, російські військові викрали жінку та, погрожуючи пістолетом, згвалтували її.⁵⁷

Організації, які надають допомогу постраждалим і ведуть документацію щодо порушень прав людини, погоджуються, що справжня кількість СНПК та інших гендерних злочинів, вчинених російськими військами в Україні, кардинально перевищує надані УВКПЛ числа.

«Офіційно заявлена кількість інцидентів СНПК не відображає реальної картини, оскільки, за приблизними оцінками, таких випадків в 10 разів більше, ніж наразі задокументовано»,

⁵² ІСІУ, Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine (October 25, 2024), para. 47.

⁵³ Ibid and Human Rights Watch, [“We Had No Choice”](#) (2022).

⁵⁴ ОНЧР, [Report on the Human Rights Situation in Ukraine 1 February to 31 July 2023](#) (October 4, 2023), para.

56.

⁵⁵ Ibid, para. 57.

⁵⁶ Ibid, para. 58.

⁵⁷ Ibid, para. 59.

— описує ситуацію Юлія Аносова, юридичний експерт організації «Ла Страда-Україна». «Порівняно з іншими міжнародними злочинами, скоєними під час війни Росії проти України, сексуальне насильство залишається одним із найбільш прихованих, недостатньо висвітлених та стигматизованих злочинів».⁵⁸

НУО, які працюють з постраждалими, погоджуються, що десятки постраждалих від СНПК звертаються до них за послугами, але не хочуть повідомляти в правоохоронні органи про випадки насильства. Наприклад, Global Survivors Fund (Глобальний фонд допомоги постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом), який проводить пілотний проект із надання компенсацій постраждалим від СНПК, отримував близько 100 звернень щомісяця в період з травня по липень 2024 року. Представник GSF в Україні Федір Дунебабін каже, що така кількість звернень до фонду надійшла без проведення інформаційної кампанії. За його оцінками, якщо організація проведе належну інформаційну кампанію, цифри можуть сягнути 2000 випадків на рік.⁵⁹

Українська фундація громадського здоров'я, яка через платформу SafeWomanHUB надає онлайн-підтримку постраждалим, співпрацювала зі 110 постраждалими, які не перебувають на обліку в ОГП, повідомила директор організації Галина Скіпальська.⁶⁰ Організація «Ла Страда-Україна», яка забезпечує роботу національної гарячої лінії з питань попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації, отримала 92 дзвінки від жертв СНПК. За словами юридичного експерта організації Юлії Аносової, більшість жертв, що звернулися на гарячу лінію, не спілкувалися зі слідчими.⁶¹

Слідчі та представники ЛГБТ-організацій висловлюють спостереження про те, що квір-люди вкрай рідко повідомляють про випадки насильства.

«З того, що я спостерігаю в Telegram та інших соціальних мережах, я впевнена, що загальна кількість інцидентів сексуального насильства, пов'язаних із конфліктом та скоєних представниками російських збройних сил проти ЛГБТ-спільноти, набагато більша, ніж повідомляється», – розповіла начальниця управління щодо злочинів СНПК Офісу генерального прокурора Анна Сосонська. «Той факт, що нам вдалося зафіксувати лише один випадок, не означає, що інших випадків не існує».

Українські ЛГБТК+ організації задокументували ще кілька випадків жорстокого поводження з боку росіян, жертвами яких стали квір-люди. Організації наголошують на

⁵⁸ Iuliia Anasova, “[Is Comprehensive Response to International Crimes in the Ongoing War Possible? How Government and Civil Society in Ukraine Address Sexual Violence](#)”, *White Paper* (2024).

⁵⁹ Interview with Fedir Dunebabin, July 30, 2024 [On file with CUNY].

⁶⁰ Interview with Halyna Skipalksa, July 31, 2024 [On file with CUNY].

⁶¹ Interview with Iuliia Anasova, August 2, 2024 [On file with CUNY].

тому, що необхідно докласти значно більше зусиль для визначення повного масштабу та кількості порушень прав людини або злочинів за гендерною ознакою, скоєних російськими військовими.

Одеська громадська організація «Прожектор» в партнерстві з благодійною організацією «Інша» та за підтримки LGBTIQ+ організації Outright International, детально задокументували сім випадків гендерного насильства, які мали місце під час російської окупації міста Херсон у період з березня по листопад 2022 року, та були скоєні на підставі сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності. В них входять три випадки фізичного та сексуального насильства над полоненими, випадок сексуального насильства із загрозою розстрілу на російському блокпосту, а також злом офісів організації «Інша» російськими солдатами.⁶² Показання постраждалих, яким вдалося виїхати з окупованої території, свідчать про те, що російські солдати шукали ЛГБТКІ+ людей, зокрема перевіряючи мобільні телефони людей на наявність додатків для одностатевих знайомств.⁶³

Національна ЛГБТКІ+ організація «Наш Світ» задокументувала ще декілька випадків жорстокого поводження з квір-людьми з боку російських солдатів. Більшість із них пов'язані з переслідуваннями чи насильством на блокпостах або з боку солдатів, які здійснювали патрулювання.⁶⁴

⁶² Projector NGO, "[Documenting War Crimes Against LGBTIQ+ in Kherson](#)" (March 2024).

⁶³ Ibid, p. 7.

⁶⁴ LGBT Human Rights Nash Svit Center, "[The Battle for Freedom - LGBTQ Situation in Ukraine in 2022](#)" (2023), pp. 32-34; LGBT Human Rights Nash Svit Center, "[The situation of LGBTQ people in Ukraine in 2023](#)" (2023), p. 7; LGBT Human Rights Nash Svit Center "[LGBTQ Situation in Ukraine in January-June 2024](#)" (2024), p 7.

Патерни СНПК та інших гендерно зумовлених насильств

Хоча злочини задокументовані не в повному обсязі та здається, ніби насильницька тактика російських військ змінюється в залежності від часу та місця,⁶⁵ слідчі та організації, що допомагають постраждалим виявили деякі закономірності, які повторюються у злочинах гендерного насильства, пов'язаного з конфліктом, зокрема сексуального насильства.

Схоже, що застосування деяких форм сексуального насильства – це доволі розповсюджена практика, яку використовують російські військові щодо полонених, не враховуючи інших видів катування. До цього входять примусове оголення, зґвалтування, погрози затриманих або членів їхніх сімей, примус бути свідком сексуального насильства над іншими, а також катування електричним струмом чи завдання болю статевим органам постраждалих.⁶⁶ Федір Дунебабін, регіональний директор Global Survivors Fund в Україні, підрахував, що 60% тих, хто пережив затримання російськими військовими, постраждали від СНПК.⁶⁷ Особи, пов'язані або підозрювані у зв'язках з українськими військовими чи іншими організаціями, що підтримують уряд у Києві, часто стають мішенню для такої форми насильства.

Олександра Романцова зазначила, що сексуальне насильство над чоловіками є особливо поширеним явищем, оскільки воно базується на культурних стереотипах та упередженнях щодо гомосексуалів. «Російська Федерація підштовхує чоловіків до таких дій... Адже, росіяни поділяють думку, що якщо хтось із вашого оточення дізнається, що вас зґвалтували чоловіки, ви будете абсолютно маргіналізовані... для них неприродньо бути ЛГБТ-людиною», — сказала вона.⁶⁸

У деяких випадках жертвами сексуального насильства, вчиненого російськими військовими, ставали жінки, які належали до родин проукраїнських активістів або чинних українських військових.⁶⁹ За словами Сосонської, прокуратура задокументувала специфічний патерн такого насильства у звільнених від російської окупації Миколаївській та Херсонській областях.⁷⁰

⁶⁵ Interview with Anna Sosonska, August 5, 2024 [On file with CUNY].

⁶⁶ Interview with Fedir Dunebabin, July 30, 2024 [On file with CUNY]; Interview with Halyna Skipalksa, July 31, 2024 [On file with CUNY]; Interview with Khrystyna Kit, June 28, 2024 [On file with CUNY].

⁶⁷ Interview with Fedir Donebabin, July 30, 2024 [On file with CUNY].

⁶⁸ Ibid and Interview with Oleksandra Romantseva, August 1, 2024 [On file with CUNY]. Fedir Donebabin echoed Romantseva's point, saying that victims fear being perceived as gay, "and many men still in Ukraine, they say, I don't want to have an official status of such a person ... [Russians are] using this pattern to basically not only try to break the person, but also like to mark them for life."

⁶⁹ Interviews with Anna Sosonska, August 5, 2024 [On file with CUNY]; interview with Halyna Skipalksa, July 31, 2024 [On file with CUNY].

⁷⁰ Interview with Anna Sosonska, August 5, 2024 [On file with CUNY].

«Росіяни свідомо вчиняли сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом проти групи людей, що стала для них мішенню, та їхніх родичів жіночої статі. Вони цілеспрямовано використовують насильство як зброю для руйнування цих сімей і для знищення України як нації», — сказала Сосонська.⁷¹

Находило багато повідомлень про зґвалтування від жінок з окупованих територій, у тому числі у випадках, коли російські солдати заселялися в будинки місцевих мешканців. Про це також повідомляла директорка Української фундації громадського здоров'я Галина Скіпальська. Вони отримали багато повідомлень про зґвалтування в Бучі — передмісті Києва, яке на початку повномасштабного вторгнення було жорстоко окуповане. «Вони роблять це, щоб принизити людей, за те, що вони українці, патріоти своєї країни», — сказала Скіпальська. «Це відбувається систематично, і, схоже, Росія заздалегідь готувала своїх військових до таких дій».

Повідомлялося, що багато зґвалтувань цивільних відбувалися в їхніх власних будинках або місцях, які використовувалися як укриття.⁷² На територіях довготривалої окупації жінок примушували до статевих стосунків, загрожуючи їх здоров'ю, або шантажуючи заподіянням шкоди їх родині. Випадки такого насильства обтяжує, ще той факт, що слідчі та представники громади можуть не визнати цих жінок жертвами.⁷³ В одному з таких випадків жінка з Бучі, яка змушена була погодитися на секс з російськими солдатами, щоб врятувати свою 13-річну доньку від зґвалтування, після звільнення міста зіткнулася зі стигматизацією та недовірою з боку сусідів. Більше того, проти неї було розпочато розслідування щодо ймовірного колабораціонізму.⁷⁴

Переслідування ЛГБТК+ людей

Хоча далеко не всі злочини вдалося задокументувати, зокрема через обмежений доступ правозахисників до окупованих Росією територій, показання постраждалих людей, які змогли втекти, а також риторика російського керівництва свідчать про те, що насильство проти ЛГБТК+ осіб є однією з характерних рис російського вторгнення.

Президент Путін і російські засоби масової інформації відкрито підбурюють до такого переслідування.⁷⁵ З початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року Путін виправдовував свої дії як нібито єдиний спосіб протистояти західним країнам, які, за його

⁷¹ Ibid.

⁷² Global Survivors Fund, [“Ukraine Study on the Status of and Opportunities for Reparations for Survivors of Conflict-Related Sexual Violence”](#) (May 2022), p. 6.

⁷³ Weronika Strzyżyńska, [“Reparations to be paid to survivors of wartime sexual violence in Ukraine”](#), *The Guardian* (April 26, 2024).

⁷⁴ Alice Speri, [“Enemies Within: A Ukrainian Woman Protected Her Daughter From Russian Soldiers — and Was Accused of Collaborating With the Enemy”](#), *The Intercept* (September 27, 2023).

⁷⁵ J. Lester Feder, [“Wear It or We Will Beat You to Death”](#), *The New York Times* (March 15, 2024).

словами, прагнуть «знищити наші традиційні цінності та нав'язати свої хибні ідеали... що ведуть до деградації та розпаду, оскільки суперечать людській природі».⁷⁶ У своїй промові у вересні 2022 року, коли Росія незаконно анексувала чотири українські регіони, Путін зробив ще більш різку заяву, стверджуючи, що прийняття трансгендерних людей «йде в супереч з релігією» та є «чистим сатанізмом».⁷⁷

Росія також внесла кілька законопроектів проти ЛГБТК+ спільноти, які їхня влада на пряму пов'язує із військовими зусиллями. Зокрема, визнали рух за права ЛГБТК+ людей «екстремістським».⁷⁸ «Військова спецоперація відбувається не тільки на полях битв, а й у свідомості, в головах і душах людей», — заявив депутат російського парламенту, автор закону про заборону публічних виступів на тему ЛГБТК+ спільноти Олександр Хінштейн. «ЛГБТ сьогодні є інструментом гібридної війни. І в цій гібридній війні ми повинні захищати наші цінності. Ми повинні захистити наше суспільство і наших дітей».⁷⁹

Наразі лише одна квір-людина публічно розповіла про жорстоке поводження з боку російських солдатів, що яскраво демонструє стигму, з якою стикаються жертви ЛГБТК+ спільноти. Олексій Полухін поділився, що після того, як на блокпосту в окупованому Херсоні російські солдати дізналися про його гомосексуальну орієнтацію, вони почали його словесно принижувати, били і змусили одягти сукню на перший допит. Потім його тримали під вартою протягом 64 днів, неодноразово допитуючи про місцезнаходження ЛГБТК+ активістів. Наразі Полухін співпрацює з прокуратурою України, яка висунула звинувачення щодо незаконного утримування під вартою, жорстокого поводження та тортур по його справі. Також прокуратура розслідує інциденти сексуального насильства щодо потерпілого.⁸⁰

Полонений гетеросексуальної орієнтації, який знаходився у тому ж ізоляторі, що й Полухін, сказав, що випадково дізнався, що російські наглядачі тримали двох полонених у камері, яку вони назвали «камерою для підорів». Роман Баклажов, який був затриманий за членство в націоналістичному угрупованні «Правий сектор», сказав, що перебував у камері поруч із «кімнатою тортур», де почув, як щонайменше двох чоловіків, за словами наглядачів, згвалтували поліцейською дубинкою, і розповів про ще один (третій) інцидент,

⁷⁶ President of Russia Vladimir Putin, “[Signing of treaties on accession of Donetsk and Lugansk people's republics and Zaporozhye and Kherson regions to Russia](#)” (September 30, 2022).

⁷⁷ President of Russia Vladimir Putin, “[Signing of treaties on accession of Donetsk and Lugansk people's republics and Zaporozhye and Kherson regions to Russia](#)” (September 30, 2022).

⁷⁸ J. Lester Feder, “[Russia’s New Queer Purge](#)”, *Foreign Policy* (August 6, 2024).

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ J. Lester Feder, “[Wear It or We Will Beat You to Death](#)”, *The New York Times* (March 15, 2024).

коли гея змусили зґвалтувати іншого в'язня. Він зазначив, що квір-люди стикаються з найгіршим поведженням перебуваючи в полоні.⁸¹

Одеська громадська організація «Прожектор» записала детальні показання двох інших квір-людей, які зазнали жорстокого насильства з боку російських солдатів. Мова йдеться про лесбійку, затриману після того, як солдати виявили райдужний прапор у її будинку, та гея, якого ледь не стратили на російському блокпосту. Через два дні після затримання Полухіна російські військові увірвалися в херсонський офіс ЛГБТІК-організації «Прожектор»⁸² Солдати також перевіряли телефони людей на наявність додатків для одностатевих знайомств.⁸³ Як зазначалося вище, інші ЛГБТКІ+ та феміністичні організації також отримували повідомлення від осіб, які зазнали сексуального насильства чи інших форм тортур з боку російських солдатів через свою сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність.⁸⁴

Що саме перешкоджає повідомляти про злочини, документувати їх та забезпечувати підзвітність

Розслідування злочинів, пов'язаних з СНПК та іншими формами гендерно зумовленого насильства, ускладнюється через неможливість правоохоронців дістатися до постраждалих, які все ще знаходяться на окупованих Росією територіях. Багато жертв і свідків злочинів, яким вдалося втекти з-під російського контролю, виїхали за кордон, а українські слідчі не мають необхідних ресурсів для збору свідчень від людей, які перебувають поза межами країни.

Однак навіть на території, підконтрольній українському уряду, жертви стикаються з численними труднощами у спробах повідомити про злочини та отримати доступ до правосуддя. Слідчі та ті, хто надає підтримку постраждалим, виявили чимало причин, через які люди не розповідають про пережите.

Травматизація та відсутність психосоціальної підтримки

Як і в інших країнах, основною перешкодою для повідомлення про сексуальне та гендерне насильство є те, наскільки складно людям говорити про свою особисту травму. Ця травма

⁸¹ Interview with Roman Baklazhanov, November 1, 2023 [On file with CUNY].

⁸² Projector NGO, "[Documenting War Crimes Against LGBTIQ+ in Kherson](#)" (March 2024).

⁸³ Ibid, p. 7.

⁸⁴ Communication with Olena Shevchenko, executive director of Insight, August 8, 2024, [On file with CUNY]; LGBT Human Rights Nash Svit Center, "[The Battle for Freedom - LGBTQ Situation in Ukraine in 2022](#)" (2023), pp. 32-34; LGBT Human Rights Nash Svit Center, "[The situation of LGBTQ people in Ukraine in 2023](#)" (2023), p. 7; LGBT Human Rights Nash Svit Center "[LGBTQ Situation in Ukraine in January-June 2024](#)" (2024), p 7.

обтяжується додатковими переживаннями, для тих, хто пережив гендерне насильство в умовах війни в Україні. Люди часто змушені покинути свої домівки, залишаються без будь-яких засобів до існування, втрачають житло та близьких. Постраждали від насильства в Україні також стикаються з труднощами у доступі до психологічної та медичної допомоги.⁸⁵

«Думаю, що більшість тих, хто пережив СНПК, спочатку не хочуть спілкуватися з поліцейськими чи прокуратурою», — каже Христина Кіт, представниця «ЮрФем». «Коли вони відчувають себе в безпеці і отримують допомогу соціальних працівників або психологів, вони більше відкриті до діалогу із правоохоронними органами».⁸⁶

Організації, які надають послуги підтримки постраждалим від СНПК, кажуть, що часто потрібно кілька разів поспілкуватись, перш ніж постраждалі зможуть розказати, що з ними сталося.

«Дуже мало людей, дзвонять і одразу по телефону розповідають про те, що вони стали жертвами СНПК та просять про допомогу», — сказала Галина Скіпальська. Зазвичай люди звертаються в організацію через проблеми з фізичним або психічним здоров'ям, які спостерігаються у них самих або у їхніх дітей, лише згодом співробітники організації встановлюють, що ці симптоми пов'язані із сексуальним насильством.

⁸⁵ Global Survivors Fund, "[Ukraine Study on the Status of and Opportunities for Reparations for Survivors of Conflict-Related Sexual Violence](#)" (May 2022), p. 6.

⁸⁶ Interview with Khrystyna Kit, June 28, 2024 [On file with CUNY].

Стигматизація та підозри

Фахівці, які працюють із постраждалими, зазначають, що однією з головних причин небажання повідомляти про злочини є страх стигматизації. Жертви сексуального насильства часто бояться, що їх звинуватять у недостатньому опорі або навіть припустять, що вони співпрацювали зі своїми кривдниками.

Спеціалісти зазначають, що проблеми зі стигматизацією залежать від статі жертви. Наприклад, жінок, яких російські солдати змушували до сексу поза межами ізолятора, члени громади чи слідчі можуть допитувати, чи достатньо вони чинили опір. У випадках, коли вони піддалися сексу під примусом, жінки можуть не усвідомлювати, що це вважається сексуальним насильством і є злочином. У таких ситуаціях вони можуть боятися звинувачень від сусідів у співпраці з російськими військовими або розслідування цієї «співпраці» українською поліцією.⁸⁷

«Наразі це найбільша проблема, і одна з головних причин, чому наші клієнти не хочуть документувати факт злочину», — зазначила директорка Української фундації громадського здоров'я Галина Скіпальська. «Вони бояться, що будуть запитання з розряду, що ви там робили? Чому ви не сказали їм зупинитися? Чому ви займалися сексом із військовим російської армії та проживали із цим кривдником?»⁸⁸

Жінки, які перебувають у стосунках із чоловіками, часто турбуються про реакцію свого партнера на інформацію про пережите насильство, зазначає Галина Скіпальська. В одному з випадків жінка, яка десять років намагалася завагітніти від свого чоловіка — українського військовослужбовця, — завагітніла внаслідок насильства з боку російського окупанта. Вона попросила, щоб їй зробили аборт. «Ви можете собі це уявити? Чи захоче вона документувати факт злочину? Звичайно, ні», — каже Скіпальська.

Представниця відділу розслідувань СНПК Офісу генерального прокурора Анна Сосонська сказала, що чоловіки, в свою чергу, стикаються з іншими труднощами, повідомляючи про сексуальне насильство. «Якщо чоловік зазнав сексуального насильства або сексуалізованих тортур, він може не захотіти повідомляти про ці злочини, щоб не виникло сумнівів у його маскулінності», — сказала вона. Ситуація може загострюватися, якщо їх опитують такі інституції, як Національна поліція чи Служба безпеки. Навіть у відповідь на дуже конкретні запитання про форми сексуалізованих тортур — наприклад, ураження геніталій електричним струмом — жертви чоловічої статі можуть описувати

⁸⁷ See for example, Alice Speri, "[Enemies Within: A Ukrainian Woman Protected Her Daughter From Russian Soldiers — and Was Accused of Collaborating With the Enemy](#)", *The Intercept* (September 27, 2023).

⁸⁸ Interview with Halyna Skipalksa, July 31, 2024 [On file with CUNY].

насильство більш загальними словами, наприклад «тортури» та «військові злочини».⁸⁹ Проте деякі чоловіки повідомили про сексуальне насильство з боку російських солдатів, а представник Global Survivors Fund зауважив, що «багато чоловіків, які вижили, пішли на співпрацю з правоохоронцями, щоб боротися за свої права та справедливість».⁹⁰

Неналежне поводження та дискримінація з боку слідчих та державних установ

Люди, які стали жертвами СНПК та інших форм гендерного насильства, пов'язаного з конфліктом, мають підстави хвилюватися, що звернення до органів влади може що може призвести до повторної травматизації. Це особливо актуально, оскільки слідчі та судді часто недостатньо підготовлені та не знають підходів для роботи з постраждалими.

«Правоохоронна система та сектор безпеки і оборони все ще залишаються досить патріархальними структурами, що функціонують за стереотипними підходами до гендерних злочинів та питань рівноправності», — сказав колишній заступник генпрокурора Мамедов. «Попри офіційні заяви центральної влади про впровадження підходів, орієнтованих на постраждалих, і дотримання принципу «не нашкодь», на регіональному рівні досі залишається нагальна потреба у подоланні упереджень і стереотипів щодо цієї категорії прав».⁹¹

Представниця правозахисної ЛГБТКІ організації «Інсайт» Олена Шевченко, зазначила, що система розслідування загалом є негуманною та бюрократичною, що може деморалізувати людей, які намагаються повідомити про травматичні події. «Вони неналежним чином поводяться з людьми», — сказала вона. «Ви не отримаєте від цієї взаємодії нічого, окрім повторної травматизації».⁹² Шевченко знає це з власного досвіду, оскільки на початку повномасштабного вторгнення на неї напали на вулиці. Очевидно, що мотивом вчинення цього злочину була ненависть.⁹³

«Щоб розібратися з тим, як зареєструвати свою справу для розслідування, вам доведеться щонайменше три-п'ять разів відвідати поліцейську дільницю», — сказала вона. «Різні люди будуть звертатися до вас, щоб задати одні і ті ж самі питання». Іноді поліція не хоче реєструвати справу, у цьому випадку потерпілому доводиться звертатися до суду, щоб зобов'язати поліцію її зареєструвати. «Незалежно від причини, це в будь-якому випадку

⁸⁹ Interview with Halyna Skipalksa, July 31, 2024 [On file with CUNY].

⁹⁰ Weronika Strzyżyńska, “[Reparations to be paid to survivors of wartime sexual violence in Ukraine](#)”, *The Guardian* (April 26, 2024).

⁹¹ Correspondence with Gyunduz Mamedov, August 1, 2024 [On file with CUNY].

⁹² Interview with Olena Shevchenko, July 27, 2024 [On file with CUNY].

⁹³ Dayana Sarkisova “[Olena Shevchenko Is Fighting for Ukraine’s Most Vulnerable People](#)”, *Time* (March 2, 2023).

перетворюється на бюрократичний кошмар, весь тягар якого покладається на жертву... Я не думаю, що хтось зможе вижити в цій системі».⁹⁴

Шевченко додала, що ЛГБТК+ люди також можуть стикатися з гомофобією в процесі подання заяви.⁹⁵ Віталій Матвєєв, директор організації «Прожектор», розповів про досвід їхніх ЛГБТК+ клієнтів. «Зі свого досвіду та з досвіду наших клієнтів ми знаємо, що іноді, коли ви звертаєтесь в поліцейську дільницю для того, щоб подати заяву або розповісти їм про справу, яка стосується вашої сексуальної орієнтації, ви можете зіштовхнутися із дискримінацією чи гомофобією зі сторони правоохоронних органів», — сказав Матвєєв. Із семи задокументованих «Прожектором» випадків жорстокого поводження з ЛГБТК+ людьми під час російської окупації Херсона лише одна жертва погодилася поговорити з українською прокуратурою.⁹⁶

У 2022 році ОГП прийняв стратегічний план з метою покращення розслідування справ СНПК. План спрямований на впровадження у всіх слідчих установах програм, таких як: «орієнтованість на потерпілих, інформування про травматичний досвід та врахування гендерних аспектів». ОГП також створив спеціальний підрозділ, що спеціалізується на справах СНПК.⁹⁷

Але масштаби цих ініціатив обмежені. Начальниця управління щодо розслідувань СНПК Анна Сосонська повідомила, що у київській штаб-квартирі ОГП працюють лише 10 спеціалізованих прокурорів, а в пріоритетних регіонах поблизу лінії фронту працює лише декілька спеціалізованих прокурорів. За її оцінками, в Україні налічується близько 100 спеціалізованих прокурорів.

«Я повинна сказати, що робочих рук бракує», — сказала Сосонська. «Українська система документування, виявлення та розслідування військових злочинів перевантажена».⁹⁸

Жертви насильства часто не розуміють, який сенс у тому, щоб повідомляти про злочин, та що це змінить. У багатьох випадках вони не знають особи злочинців, а навіть якщо й знають, то сумніваються, що винних буде притягнуто до відповідальності.

«Припустимо, я хочу справедливості і повідомлю про злочин СНПК, але як прокуратура зможе встановити особу цього зловмисника», — зауважила Христина Кіт, представниця

⁹⁴ Interview with Olena Shevchenko, November 26, 2023 [On file with CUNY].

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Interview with Vitaly Matvieiev, October 20, 2023 [On file with CUNY].

⁹⁷ Office of the Prosecutor General of Ukraine “[Strategic Plan for the Implementation of Powers of the Prosecutor’s Office in the Field of Criminal Prosecution for Conflict-Related Sexual Violence](#)” (June 26, 2022).

⁹⁸ Interview with Anna Sosonska, August 5, 2024 [On file with CUNY].

«ЮрФем». «Що буде після цього? Яку допомогу я отримаю від нашої держави? Люди не вбачають сенсу у цих діях... Тому виникає дуже логічне запитання «навіщо мені про це повідомляти?»⁹⁹

Ці прогалини впливають на постраждалих і відбивають бажання займатися пошуком справедливості. Крім того, існує нагальна потреба у співчутті та розумінні цієї проблеми серед медичних працівників. Якби ці фахівці були належно підготовлені, вони могли б відігравати ключову роль у фіксації доказів травм та направленні постраждалих на отримання додаткової допомоги. Людмила Гусейнова, українка, яка пережила сексуальне насильство та три роки ув'язнення в руках російських військових, а тепер займається юридичним захистом постраждалих, поділилася своїм досвідом з репортером. У лікарні після її повернення з полону, вона мала досвід спілкування з лікарями, які не були навчені лікувати жертв сексуального насильства. «Я зовсім не звинувачую тамтешніх лікарів, але вони не були готові мати справу з кимось на кшталт мене... Вони не знали, як підійти до мене чи поговорити зі мною, що завдало ще більшої психологічної шкоди в довгостроковій перспективі».¹⁰⁰

Федір Дунебабін, який є директором Фонду Муквеге в Україні, а також Global Survivors Fund, сказав, що постраждалі також не довіряють слідчим Організації Об'єднаних Націй з прав людини, оскільки багато українців помилково вважають, що ООН могла зупинити російське вторгнення, але не зробила цього. Дунебабін також додав, що оскільки агентства ООН іноді висвітлюють задокументовані випадки у публічних звітах, деякі постраждалі побоюються, що конфіденційність їх даних може бути порушена.¹⁰¹ Хоча це може обмежити рівень усвідомлення міжнародною спільнотою масштабів гендерного насильства, пов'язаного з конфліктом, у тому числі сексуального насильства, держави-донори повинні працювати над створенням сприятливих умов для встановлення правосуддя та покращення емоційного стану жертв насильства.

Страх помсти з боку кривдника

Основна кількість свідчень щодо гендерного насильства, включаючи сексуальне насильство, пов'язаного з конфліктом, надходять з територій, які були звільнені українськими військами від російської окупації. Однак ці регіони, як правило, знаходяться близько до лінії фронту, і місцеві жителі мають обґрунтовані побоювання щодо можливого повернення російських військ або безпеки своїх близьких на територіях, що все ще перебувають під окупацією.

⁹⁹ Interview with Khrystyna Kit, June 28, 2024 [On file with CUNY].

¹⁰⁰ Weronika Strzyżyńska, “[Reparations to be paid to survivors of wartime sexual violence in Ukraine](#)”, *The Guardian* (April 26, 2024).

¹⁰¹ Interview with Fedir Dunebabin, July 30, 2024 [On file with CUNY].

Наприклад, російські війська укріпилися на іншому березі річки, недалеко від міста Херсон і навколишніх сіл, які були звільнені українськими військами в листопаді 2022 року. «Жінки, яких під час окупації згвалтували росіяни, не можуть бути впевненими, що через два дні російська армія знову не займе їхнє село. Вони думають, що якщо вони вже дали свідчення, їхня доля вирішена, і їх вб'ють, щоб запобігти розголосу», — сказала Ірина Довгань, постраждала від СНПК, яка очолює організацію допомоги потерпілим під назвою «СЕМА Україна».¹⁰²

¹⁰² Interview with Iryna Dovgen, July 30, 2024 [On file with CUNY].

Інтервенції та рекомендації

Зміни в законодавстві України

Верховна Рада України прийняла закон про створення системи «невідкладних проміжних репарацій» для осіб, які пережили СНПК. Після набрання чинності цей закон потребуватиме негайного впровадження. Окрім забезпечення жертв фінансовою підтримкою, закон передбачає чітке визначення сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, у контексті російського вторгнення. Це, на думку правових експертів, значно спростить роботу прокурорів.

Закон ґрунтується на пілотній програмі, яку з весни 2024 року реалізує Global Survivors Fund. У межах цієї програми вже зареєстровано до 500 постраждалих, які отримують проміжні компенсації у розмірі 3000 євро.¹⁰³ Кодифікація в законодавстві визначення СНПК (сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом), у контексті російського вторгнення, не лише спростить роботу прокурорів, зазначив Федір Дунебабін, представник GSF в Україні, а також полегшить процес надання державних пілґ постраждалим, зокрема на медичне обслуговування.¹⁰⁴

Закон охоплює широкий спектр форм сексуального насильства, таких як зґвалтування, примусова вагітність, калічення геніталій, сексуальне рабство, примусове оголення та інші подібні дії.¹⁰⁵

Проект підтримала перша леді України Олена Зеленська. Для його розробки було залучено велику кількість громадських організацій, які надавали консультації з приводу тих чи інших питань, а деякі з представників громадських організацій надали інтерв'ю для цього звіту.¹⁰⁶

Система відшкодування також здатна заохотити більше постраждалих надавати свідчення слідчим, оскільки це дає чіткий стимул для взаємодії з державною системою, яка потім може направити постраждалих до прокуратури. За словами Анни Сосонської, перед запуском пілотної програми основним способом пошуку тих, хто вижив, була

¹⁰³ Interview with Fedir Dunebabin, July 30, 2024 [On file with CUNY]; Weronika Strzyżyńska, “[Reparations to be paid to survivors of wartime sexual violence in Ukraine](#)”, *The Guardian* (April 26, 2024).

¹⁰⁴ Interview with Fedir Dunebabin, July 30, 2024 [On file with CUNY].

¹⁰⁵ [Draft Law on the status of victims of sexual violence related to the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine and urgent interim reparations](#), (09 October, 2023).

¹⁰⁶ Weronika Strzyżyńska, “[Reparations to be paid to survivors of wartime sexual violence in Ukraine](#)”, *The Guardian* (April 26, 2024).

безпосередня робота з цивільним населенням на звільнених територіях. Тепер існує система, за допомогою якої жертви можуть до них звернутися.

«Тож тепер усе змінилося, і постраждалі починають ділитися своїми показаннями з Офісом генерального прокурора», — сказала Сосонська. «Я здивована, тому що не вірила до кінця, що це спрацює».¹⁰⁷

Правові реформи та інші заходи для захисту прав ЛГБТІК+ людей

Олена Шевченко, представниця правозахисної ЛГБТКІ організації «Інсайт», наголошує на важливості формулювання закону про репарації таким чином, щоб він не дискримінував людей, які перебувають в одностатевих стосунках. Важливо уникнути ситуацій, коли людина, яка втратила партнера в різностатевому шлюбі, має право на матеріальну допомогу. Натомість особа з одностатевим партнером може бути позбавлена цього права, оскільки Україна наразі не визнає одностатеві партнерства.¹⁰⁸

Шевченко також зазначає, що необхідно внести зміни до законодавства щодо злочинів на ґрунті ненависті, щоб закон передбачав відповідальність за злочини проти ЛГБТІК+ осіб. Це надзвичайно важливо для забезпечення можливості судового переслідування випадків насильства проти квір-людей, скоєних військовими, відповідно до українського законодавства.

ЛГБТІК+ організації, що надають юридичну підтримку жертвам переслідувань або займаються документуванням справ, також потребують більшої фінансової підтримки для ефективної реалізації цієї діяльності. Окрім прямої гуманітарної допомоги, міжнародні донори повинні забезпечити підтримку юридичної та правозахисної роботи, зокрема в частині документування.¹⁰⁹

Освіта населення

Соціальні служби підкреслюють важливість освітньої діяльності, спрямованої на інформування постраждалих та громадськості про права постраждалих і механізми притягнення військових злочинців до відповідальності. Це передбачає не лише психосоціальну підтримку, а й юридичну та матеріальну допомогу для жертв, щоб вони могли задокументувати свої справи та звернутися до слідчих.

¹⁰⁷ Interview with Anna Sosonska, August 5, 2024 [On file with CUNY].

¹⁰⁸ Interview with Olena Shevchenko, July 29, 2024 [On file with CUNY].

¹⁰⁹ Ibid and Interview with Andrii Kravchuk, June 29, 2024 [On file with CUNY].

Постраждали також повинні бути безпосередньо залучені до процесу створення механізмів звітності та підтримки, – зазначила Галина Скіпальська, представниця Українська фундація громадського здоров'я.¹¹⁰

Навчання та система контролю

Правозахисники кажуть, що потрібно більше зосередитись на розвитку навчальних програм, орієнтованих на підготовку слідчих до роботи із постраждалими від насильства. Крім цього потрібно запровадити систему контролю за тим, чи притримуються цих підходів працівники правоохоронних органів на практиці. Це та сфера, з якою нам можуть допомогти міжнародні організації, вважає Христина Кіт, представниця «ЮрФем».

«У нас було багато тренінгів для слідчих і прокурорів, і тепер іноді ... [вони все ще] не хочуть співпрацювати з експертами-психологами під час допитів», — сказала Христина. «Ми зараз помічаємо, що не всі слідчі, а тим паче поліцейські... використовують ці знання на практиці, і у нас повинна бути якась система контролю їхньої роботи».¹¹¹

Документування злочинів у випадку, коли жертва перебуває у еміграції

Декілька респондентів висловили бажання, щоб іноземні правоохоронні органи та НУО зібрали свідчення тих, хто вижив, і свідків, які виїхали за кордон. За оцінками УВКБ ООН, 6,3 мільйона українців — близько 15 відсотків довоєнного населення країни — покинули країну з початку повномасштабного вторгнення станом на кінець 2023 року.¹¹² Оскільки чоловікам призовного віку заборонено покидати країну, переважна більшість дорослого населення, що емігрувало за кордон, – це жінки. Є висока ймовірність, що серед них є жертви СНПК або інших воєнних злочинів, але українським слідчим важко достукатися до них.

¹¹⁰ Interview with Halyna Skipalksa, July 31, 2024 [On file with CUNY].

¹¹¹ Interview with Khrystyna Kit, June 28, 2024 [On file with CUNY].

¹¹² UNHCR, "[Ukraine situation – 2023 situation overview](#)".

«Таким чином ми втратили величезну масу доказів, величезну масу інформації, яка може бути корисною зараз для проведення розслідувань», — сказала прокурор Сосонська. Наразі для отримання заяви від українців за кордоном існує один єдиний варіант. Для цього потрібно за допомогою Департаменту міжнародного співробітництва Офісу генерального прокурора звернутися до уряду приймаючих країн, щоб їхні слідчі органами організували запис показань. Прокурор вважає, що ця система є доволі складною і працює малоефективно. «Саме тому я дуже хочу залучити неурядові організації до співпраці з українцями задля документування таких злочинів».

Додаткові рекомендації

Ці рекомендації значною мірою базуються на рекомендаціях Global Protection Cluster (Глобального кластеру захисту) в Україні, — мережі агенцій ООН та неурядових організацій, які займаються питаннями захисту в країні. Цей кластер є ключовим ресурсом для розробки подальших стратегій і вказівок. Окрім заклику до всіх залучених сторін дотримуватися Рекомендацій щодо гуманітарних евакуацій цивільного населення в Україні, з особливою увагою до дітей, серед їхніх рекомендацій є наступні пункти:

Український уряд та органи влади

- Реагування на випадки СНПК та інші форми гендерного переслідування на законодавчому рівні: необхідно внести зміни до законодавства та впровадити закон про запобігання, протидію та реагування на випадки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), а також інші форми гендерного насильства. Закон повинен забезпечувати належне розслідування таких випадків і надавати ефективні правові інструменти для притягнення винних до відповідальності.
- Забезпечення підзвітності перед постраждалими: інтегруйте «підзвітність перед постраждалими групами населення» щодо планування та впровадження політики, зосереджуючись при цьому на підході, орієнтованому на постраждалих.
- Підтримуйте місцеві служби боротьби з гендерно зумовленим насильством: надайте державні субсидії для місцевих служб боротьби з ГЗН, щоб гарантувати їхню ефективність, ресурсозабезпечення, стабільне фінансування та тісну взаємодію з громадою.
- Створіть національні протоколи: розробіть національний протокол клінічного ведення випадків згвалтування і насильства з боку інтимного партнера, наголошуючи на безпеці, конфіденційності та повазі до постраждалих. Проведіть реформування політики обов'язкового звітування, започаткуйте збір судово-медичних доказів і створіть систему конфіденційних даних для підтримки постраждалих.

- Розширення заходів протидії гендерному насильству: необхідно залучати донорську підтримку для посилення комплексних ініціатив, спрямованих на боротьбу з гендерним насильством, включаючи домашнє насильство, приділяючи особливу увагу зміні гендерних норм та підтримці реінтеграції ветеранів у післявоєнне суспільство в межах виконання Стамбульської конвенції.

Донори

- Потрібно продовжувати та розширювати фінансування організацій, які надають допомогу жінкам та ЛГБТКІ+ людям, постраждалим від гендерно зумовленого насильства: підтримуйте організації, що працюють над запобіганням ГЗН, зменшенням ризиків і наданням допомоги постраждалим від війни в Україні. Основний акцент має бути на безперервних, орієнтованих на потреби постраждалих послугах, підвищенні обізнаності, забезпеченні доступу до життєво важливої інформації та підвищенні можливостей організацій надавати якісну підтримку групам ризику та постраждалим.
- Цільове фінансування гуманітарних потреб та потреб розвитку: забезпечте виділення достатнього фінансування для стабільного доступу до якісних інтервенцій у сфері ГЗН. Враховуючи при цьому готовність до надзвичайних ситуацій, а також розслідування злочинів за гендерною ознакою, зокрема сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), і інших форм переслідування за гендерною ознакою.
- Посилення спроможності місцевих органів влади: співпрацюйте з місцевими жіночими організаціями та ЛГБТКІ+ суспільством для створення можливостей, спрямованих на зміцнення спроможності цих організацій. Це стосується як жіночих та правозахисних організацій, так і правозахисних організацій ЛГБТКІ+, а також регіональних і місцевих органів влади. Метою є забезпечення ефективної співпраці для якісного реагування на інтервенції у сфері гендерного насильства (ГЗН).

Сектор боротьби з гендерно зумовленим насильством і партнери

- Покращення доступу до інтервенцій ГЗН: необхідно продовжувати роботу над підвищенням якості, доступності послуг, а також над покращення ефективності скерування постраждалих для їх отримання. Особливу увагу слід приділити віддаленим і важкодоступним районам, зокрема тим, що знаходяться поблизу лінії фронту, на півночі, півдні та сході України.
- Забезпечте доступ до високоякісних послуг для жертв гендерного насильства, орієнтуючись на вразливі групи: надайте всім вразливим групам населення — включаючи жінок, чоловіків, дівчат, хлопців, осіб з обмеженими можливостями, ЛГБТКІ+ осіб, ромів, іммігрантів та інших — доступ до якісних послуг для жертв ГЗН, що враховує їхні потреби.

- Покращення розуміння серед гуманітарних організацій: сприяйте покращенню розуміння серед гуманітарних організацій у різних секторах щодо того, як правильно зберігати докази переслідувань за гендерною ознакою, знижувати ризики гендерно зумовленого насильства та дотримуватися принципу «не нашкодь» під час роботи з постраждалими, особливо в зонах, близьких до лінії фронту.
- Підвищення обізнаності про ризики ГЗН: продовжуйте покращувати обізнаність населення про ризики гендерно зумовленого насильства, профілактичних заходів та доступності послуг, щоб забезпечити своєчасний доступ до необхідної допомоги для постраждалих та осіб, які належать до групи ризику.